

MOSSÈN JOAN MONTALÀ: ASSAIG D'APROXIMACIÓ

per Àlex Susanna Nadal

És per a mi un gran plaer, i sobretot un gran honor que l'Institut d'Estudis Vallencs m'hagi convidat a parlar-vos sobre l'obra poètica de Joan Montalà, abans que res perquè té un valor innegable i força desconegut, però també pels llaços afectius que em varen unir amb aquest autor durant bastants anys. Per tot això, el propòsit principal d'aquestes paraules meves no serà altre que el d'intentar animar-vos a acostar-se a aquesta obra mitjançant l'exposició d'alguns dels seus trets més rellevants i característics. Abans però, m'agradaria presentar-vos de manera succinta el personatge, la figura d'aquest autor tan poc convencional i sorprenent.

Joan Montalà i López (Valls, 1927 - Barcelona, 1999), segons com ell mateix havia dit més d'una vegada, va tenir una triple vocació: sacerdot, psicòleg i poeta. Va fer estudis al Seminari de Tarragona i a les universitats de Comillas —Dret Canònic— i la Complutense —Psicologia Clínica. Per tant, es tracta d'un autor amb una formació alhora molt peculiar i complementària. Des d'un punt de vista professional tot això el va portar a exercir amb autèntica passió el càrrec de director-psicòleg del Centre-Residència Boscana per a deficients mentals: “una

versió un bon tros personal del sacerdoci, segons entenc l'Evangeli i l'estímul dels responsables concrets del meu ministeri", tal com ell mateix va dir. D'aquesta etapa de formació global però, Joan Montalà recorda especialment el seu pas per la Universitat Complutense i les converses al Bosc de Valls amb el Dr. Jeroni de Moragues, "l'amic capdavanter de la psicologia especial a casa nostra", a qui va dedicar el seu primer llibre.

Respecte a la seva vocació poètica —el feliç resultat de la qual és el que de fet ens aplega avui aquí—, aquesta se li va desvetllar ben d'hora, precisament al Seminari de Tarragona, arran de la lectura enlluernada de Verdaguer i el mestratge directe de Miquel Melendres (l'autor d'un impressionant i oblidat poema èpico-líric sobre l'Església, *L'esposa de l'anyell* —Esglesiada—, i d'altres reculls com ara *Esclat* o *La Muntanya de la Mirra*). Això, que pot semblar més aviat anecdòtic, cal tenir-ho en compte, per tal com ens mostra de manera força clara d'on ve, originàriament, tot el devesall lèxic i sintàctic tan característic de la seva obra. Com ell mateix ha explicat en alguna ocasió, durant l'època del Seminari (1946) va escriure un primer recull de poemes que seria presentat més endavant a la Festa de l'Art a Valls (1948). I fou també durant aquells anys que guanyà un primer premi a Santa Coloma de Farners per un treball en prosa i un altre en vers. Ara bé, aquesta vocació juvenil va quedar estroncada i no és sinó després d'un llarg silenci de 23 anys que, el 1973, arran d'una operació al cor i la posterior convalescència, es produeix —amb el recull *La nit dels àngels*, un dels seus millors— la imponent represa que li coneixem: un primer volum d'*Obra poètica completa* preparat per ell mateix —format per onze títols i en curs incert de publicació—, i un hipotètic segon volum de característiques semblants que ell no va arribar a deixar del tot enllestit. Per tant, no hi ha dubte que aquell silenci imposat —o més ben dit, motivat— per la intensitat amb què es va lliurar a la seva feina, va actuar com un autèntic dic de contenció, però en el moment en què aquest s'esfondrà el flux poètic emmagatzemat durant tant de temps va brollar amb una força incontenible fins al final dels seus dies. Tot i amb això estem davant d'algú que mai no va deixar de considerar-se "un poeta de cap de setmana", la qual cosa ens mostra paradoxalment l'ambició i el grau d'exigència amb què ell va concebre la seva aventura poètica.

Què en coneix, el gran públic, de l'obra poètica de Joan Montalà? Tot i els premis aconseguits pràcticament res, llevat d'un sol recull —probablement el millor, això sí—, *D'un torsimany al bosc, potser* (Proa, 1981), amb què va guanyar el premi Carles Riba 1980 i en funció del qual s'ha construït tot el seu prestigi i la imatge que d'ell tenim. Per tant, bé podríem dir que ens trobem davant d'un autèntic iceberg la punta visible del qual és el llibre a què ens acabem de referir. A què es deu aquesta situació, però? Al fet que la majoria d'aquells premis —prou importants tots ells: el Recull de Blanes, el López-Picó de Vallirana, els Jocs Florals de Barcelona i el Ciutat de Tarragona, entre altres— no comportaven ni facilitaven cap mena de publicació, la qual cosa pocs anys després va resoldre's en gairebé tots els casos. Per una banda, doncs, Joan Montalà va sorprendre a aquells crítics i poetes que el coneixien a través

Mossèn Joan Montalà (AMV / Pere Queralt).

dels premis, i que s'astoraven de la força, riquesa i originalitat de la seva poesia, però per l'altra va continuar essent un perfecte desconegut per al gran públic que no va tenir accés a cap altre llibre que no fos l'esmentat amb què va guanyar, amb gran sorpresa del sector, el premi més prestigiós de tota la poesia catalana!

En quina situació es troba, doncs, el nostre autor? Exagerant una mica podríem dir que es debat entre el tot i el no-res... Entre unes *Obres Completes* que li farien plena justícia i una situació d'indigència poètica que fóra una gran injustícia. Així les coses, no crec que una publicació de caràcter antològic —i, doncs, fragmentari— sigui el més adequat; a parer meu, s'"imposa" de totes l'edició d'un primer volum d'*Obra Poètica* tal com ell va preparar-lo i l'estudi a fons del material que formaria un segon volum d'igual extensió i envergadura que el primer.

És, doncs, des d'una situació tal de precarietat editorial que avui goso fer unes quantes consideracions genèriques sobre el que he pogut llegir de la seva obra (que fonamentalment és el contingut dels onze reculls que conformen aquell hipotètic primer volum d'*Obra Poètica*). Si normalment podríem considerar la poesia com una mena de conyac o armagnac de l'esperit —és a dir, una bevanda de considerable graduació alcohòlica—, diguem que la de Joan Montalà és un aiguardent o un marc de *champagne*: una poesia, doncs, d'allò més destil·lada, alambinada, densa, difícil —de les més difícils que mai s'hagin escrit en catal— i en alguns moments, fins i tot, hermètica (probablement per mor de la seva filiació simbolista). Una poesia, per tant, d'accés no gens fàcil per al lector corrent: és el que algú en diria una poesia per a poetes. Així doncs, el més important és saber situar-se respecte a ella; establir una distància correcta, i fer per la manera de trobar les portes d'entrada, que hi són per molt que en principi ens costi veure-les. Apuntem-ne unes quantes.

De la mateixa manera que hi ha poesies que mantenen una relació directa amb el que en podríem dir "la Vida", les hi ha que en mantenen una d'indirecta, de menys evident i implícita (és la del cas que ens ocupa). I, d'acord amb la distinció feta pel poeta anglès W. H. Auden, hi ha obres dominades per Pròsper (és a dir, per una forma o altra de raó discursiva, de preponderància del concepte) com en trobem de dominades per Ariel (el geni de la música, el predomini del significat per damunt del significat): cas també del nostre autor. Una poesia doncs, la seva, de relació indirecta amb la Vida i dominada per Ariel. Però per acabar-nos de situar degudament, potser no estaria de més recordar una de les definicions més afortunades que mai s'hagin fet de poesia: "un dubte prolongat entre el so i el sentit" (Paul Valéry). Doncs bé, en la poesia de Joan Montalà diguem que el so guanya la partida al sentit, la qual cosa no vol pas dir que no n'hi hagi, de sentit, sinó simplement que el so és més potent que el sentit, que sovint l'aclapara i l'arriba, fins i tot, a eclipsar. Per això em sembla que, en primera instància, el lector no ha d'aspirar a trobar, ni menys encara a "desxifrar" —això fóra i és sempre un error— el sentit d'aquests poemes; sinó que s'ha de deixar endur i seduir pel seu ric cabal d'imatges, d'associacions i d'il·luminacions, a l'espera que un tracte sovintejat amb ella ens en vagi revelant

intencions i designis, tot allò que d'alguna manera conforma no sols l'estructura sinó la qualitat d'una fonda mirada, d'una autèntica cosmovisió.

De fet, tot i la seva aparent originalitat, la poesia de Joan Montalà s'inscriu de ple en una llarga tradició: la d'una poesia conceptuosa, culterana, artificiosa i fins hermètica, que ha tingut els seus conreadors des dels inicis de la mateixa història de la poesia fins als nostres dies (és a dir, un corrent que s'estén des de certs poetes grecs i el "trobar clus" dels trobadors fins a l'hermetisme de certs poetes italians del s. XX, passant per alguns simbolistes francesos de finals del s. XIX: Calímac, Bertran de Born, Góngora, G. M. Hopkins, Mallarmé, Montale o J. V. Foix, serien alguns dels seus més il·lustres representants. Poetes tots ells en qui es dona una molt peculiar i fructífera síntesi: d'una banda, la necessitat d'inserir-se en una tradició de rang universal (i fer del diàleg que hi estableix un dels seus motors més eficaços: tots ells solen ser uns consumats artífexs del vers); de l'altra, un afany imperiós de recerca i investigació, d'exploració radical de les possibilitats expressives del seu instrument tal com se l'han trobat en la seva pròpia tradició, a fi d'eixamplar-ne gairebé fins al límit el radi d'abast. D'aquí el fet que obres com la d'aquests autors, entre les quals es compta evidentment la de Joan Montalà, produeixin un efecte estètic d'allò més ambivalent: la de ser alhora molt antigues i molt modernes, la de projectar-se tant cap endarrere com cap endavant (la combinació d'un moviment centrípet i centrífug que de bell antuvi desconcerta el lector, però que l'acaba seduïnt enormement).

Això mateix passa respecte a la pròpia tradició, ja que l'obra del nostre autor s'alimenta alhora de la poesia catalana medieval (trobadors, Lull i Ausiàs March), l'èpica i fundacional de Verdager, la noucentista de Guerau de Liost, la simbolista de Carles Riba, l'avantguardista de J. V. Foix i Joan Brossa, la més contemporània de Pere Gimferrer i Mª Mercè Marçal; o la de caire religiós de Carles Cardó, Miquel Melendres, Pere Ribot, Climent Forner o Camil Geis. De tot aquest riquíssim i ben divers bagatge, Joan Montalà n'extreu una energia lingüística fora mida que el catapulta a uns nivells d'expressivitat poètica del tot inusuals en qualsevol tradició. Com ell mateix va dir en una entrevista, "Tots podem ser capitalistes, en aquest sentit, i invertir, emprar els béns lingüístics que tenim. És una obligació". I, en efecte, la seva obra la podem veure com una de les millors "inversions" —una, doncs, de les de més alta rendibilitat— que es van produir en la poesia catalana de la segona meitat del s. XX. El dia que tinguem a les nostres mans aquest primer volum de la seva *Obra Poètica*, crec que això serà del tot una evidència. La prova, si més no, que en poesia les inversions s'han de fer a llarg termini. Des d'aquest punt de vista, la seva obra i la seva figura són tot un exemple a seguir.

P.D. Durant la correcció de proves d'aquest text, m'assabento de la sortida d'aquest primer volum, que ha estat publicat, malauradament sense cap estudi previ, per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat en la seva col·lecció "Biblioteca Serra d'Or". Amb tot, no cal dir que estem d'enhorabona.